

Kárpátalja turisztikai vonzerőinek nyelvi tájképe

KARMACSI ZOLTÁN¹

ABSZTRAKT

A nyelvi tájkép változása különösen érzékenyen érinti a kisebbségi helyzetben lévő lakosokat, akik ennek köszönhetően akár ki is szorulhatnak a virtuális nyelvhasználati térből. A nyelvi tájkép nemcsak egy terület vagy régió lakosságának nyelvi vitalitását jelzi, hanem akár a valószínűlegbeli nyelvi etnicitást is tükrözheti. A nyelvi kiírások két alapfunkciója és a nyelvi tájkép elemeit magyarázó modellek mellett azonban a nyelven kívüli tényezők sem hanyagolhatók el. Ilyen tényező egy-egy térség, kisebb régió gazdasági, esetünkben turisztikai fejlődése. A megnövekedett többségi lakosok turisztikai kereslete számos olyan jelenséget hív elő a kisebbség által lakott területeken, amelyek mindenképpen jelentős hatást gyakorolnak a kisebbségi terület nyelvi tájképére.

Jelen tanulmányomban arra szeretnék rávilágítani, hogy az adott terület nyelvi tájképének alakulására milyen hatást fejt(het) ki egy kistérségi gazdasági beruházás. A nyelvi tájképben bekövetkezett változást a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont 2011–2012. évi fényképes adatbázisa és a 2016 februárja és szeptembere, illetve 2017 hasonló időszakának saját magam általi megfigyelése és fényképes rögzítése alapján szeretném bemutatni.

KULCSSZAVAK: *nyelvi tájkép, turizmus, nyelvi tájkép változás, gazdasági hatások, Kárpátalja, magyar kisebbség*

ABSTRACT

Linguistic Landscape of Touristical Attractions in Transcarpathia

The change of the linguistic landscape is a sore spot for the minority population that can be driven out of the virtual language use. Linguistic landscape is not only indicative of the language vitality of an area or region's population, but can also reflect the real language ethnicity. Extralinguistic factors are as important as the two basic functions of linguistic texts and the models explaining the elements of the linguistic landscape. Such a factor is a small area or region's economic, in our case touristic development. The increased tourist demand of the majority brings about numerous phenomena that are of significant influence on the linguistic landscape of the minorities' territory. This research is aimed at revealing the influence a local economic investment makes (can make) on the formation of the territory's linguistic landscape. I would like to show the changes in the linguistic landscape recorded by Hodinka Antal Research

¹ II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász, docens.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Kárpátalja társadalma

Centre in its photo database of 2011–2012, February and September of 2016, as well as of 2017 on the basis of my observations and photographs.

KEYWORDS: *linguistic landscape, tourism, change of the linguistic landscape, economic influence, Transcarpathia, Hungarian minority.*

Bevezetés

A kárpátaljai magyarság gazdasági életképességét tekintve Kárpátalja iparilag fejletlen vidék és mezőgazdasági területekben sem bővelkedik, amelynek egyik egyenes következménye a kevés munkalehetőség és munkahely. A területen élők egyik kitörési pontja a turizmus (Berghauer 2012, Rada 2015), mely szempontjából Kárpátalja az ideérkező turistákat főként Ukrajna más megyéiből és a szomszédos országokból várja (Sass 2012). Ezen adatok mentén Kárpátalja, s főként a magyarok által lakott területek nyelvi tájképében érdemes megvizsgálni, hogy a turizmus milyen szerepet tölt be, funkcionálisan hogyan játszik közre a nyelvek megjelenési arányának alakulásában. A tanulmány Kárpátalja épített és természetes turisztikai vonzerőinek nyelvi tájképére és a vonzerők nyelvi tájképre gyakorolt hatását kívánja feltárni.

A turizmus helyzete Kárpátalján

Ukrajna területileg erősen koncentrált turizmusában Kárpátalja az öt turisztikai központ közül a negyedik helyre rangsorolt Kárpátok vidéke nyugati turisztikai centrumban foglal helyet (Sass 2008, Berghauer 2012). A megye fő turisztikai irányvonalai és vonzerői a gyógyturizmusban, hegyvidéki turizmusban, illetve a kulturális és örökségturizmusban rejlenek. Kiemelkedő a termálvizek látogatottsága, hiszen Ukrajna területén csak a Kárpátaljai artézi medencében és a Fekete-tenger-melléki artézi medencében található termálvíz (Ukrajna Nemzeti Atlasza 2009: 145). Ezek hasznosítása főként Kárpátalja területén jellemző, de a Fekete-tenger-melléki artézi medencében (Herszon megye és Krím) is vannak hasznosított források (URL3, URL4). Kárpátalján külön tematikus turistautat is létrehozta Kárpátalja geotermikus vize néven, amelyben 7 kárpátaljai termálfürdő kapott helyet (vö. Tematikus turistautak Kárpátalján).

A Krími Autonóm Köztársaság Oroszország általi 2014-es annektálását követően a belföldi turizmus irányt vált, hiszen Ukrajna öt idegenforgalmi központjának legkiemelkedőbb tagját veszítette el (Sass 2008, 2016). Ennek köszönhetően a belföldi turizmus nagyobb arányban jelenik meg Kárpátalja területén, amely így mintegy kompenzálja a 2014-es események miatt elmaradó külföldi, főleg magyarországi vendégek hiányát (Sass 2016), akik főként a „háborús” helyzet miatt maradnak távol. Azonban ezen irányváltást hiába is keressük a statisztikai adatokban, mivel az

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Kárpátalja társadalma

nem tükrözi a valóságot. Kárpátalja Statisztikai Évkönyvében (2017)² a kiszolgált turisták³ száma 2000-ben volt a legmagasabb, s azóta kisebb megingásokkal folyamatos csökkenést mutat: 2012-ben 20180 fő, 2013-ban 19892 fő, 2014-ben 11625 fő, 2015-ben 10656 fő és 2016-ban 11601 fő. Ezek közül a legnagyobb hányadát (átlagosan a 2/3-át) a külföldre utazó ukrán állampolgárságú turisták teszik ki. A valóságtól még jelentősebben elrugaszkodik a statisztikai adatbázis a külföldi turista-forgalom esetében, mely szerint a Kárpátaljára érkező turisták éves száma 2012-ben 733 fő, 2013-ban 515 fő, 2014-ben 6 fő, 2015-ben 13 fő és 2016-ban 68 fő (Kárpátaljai Statisztikai Évkönyv 2016, 2017: 186). A Kárpátalja megyei gazdaságfejlesztési és kereskedelmi főosztály tájékoztatása szerint viszont Kárpátalján több mint egymillió, főleg belföldi turista fordult meg idén (sic! 2017-es év első 8 hónapja alatt), míg a külföldiek közül elsősorban a cseheket, lengyeleket és románokat vonzotta az ukrainai régió (URL2). Hennagyij Moszkal, a Kárpátaljai Megyei Állami Közigazgatási Hivatal elnöke rekordszámú, közel kétfélmillió Kárpátaljára látogató turistáról nyilatkozik a 2017-es év tekintetében (URL5). Ha a megyei gazdaságfejlesztési és kereskedelmi főosztály, illetve az állami közigazgatási hivatal elnöke által közölt adatokat összevetjük az elmúlt három év statisztikai adataival, akkor megállapíthatjuk, hogy az idei évben közel 180-szor annyi turista érkezett a megyébe, mint tavaly. Természetesen ez nem így van, hiszen csak a Munkácsi várat 2015-ben 124290-en, míg 2016-ban 277 722-en látogatták (URL1), s 2017-ben pedig 282460-an (URL8). Vagyis elképzelhetetlen, hogy a statisztikai kimutatás szerint Kárpátaljára 2015-ben 3062 és 2016-ban 3664 külföldi és belföldi turista érkezett, s mindeközben a 2015-ben ennek közel 40-szerese, 2016-ban pedig közel 70-szerese kereste fel a Munkácsi várat. Vagy netalán minden Kárpátaljára érkező turista megközelítőleg 5-ször járt Munkács várában ittléte alatt?!

Nyelvi tájkép és kisebbségi helyzet

A mai Kárpátalja területét számos államalakulat birtokolta több-kevesebb ideig. Az ezeréves magyar fennhatóságot a trianoni békedöntés után a csehszlovák éra, a Podkarpatszka Rusz követte egészen 1938/1939-ig, amikor is a terület újra magyar fennhatóság alá került. 1944-től a volt Szovjetunió része lett, majd széthullása után napjainkban a független Ukrajna legnyugatibb megyéje (Baranyi 2009, Cserniczkó 2013: 18). E politikai sokszínűség erőteljesen rányomta az itt élők anyanyelvére, nyelvhasználatára is a bélyegét, hiszen a hatalomváltással sok esetben államnyelv-

² Kárpátalja 2017 nyarán kiadott statisztikai évkönyvében a 2016. évi adatok kerülnek feldolgozásra.

³ Kiszolgált turisták fogalma alatt értik az Ukrajnába érkező külföldi turistákat, az Ukrajnából külföldre látogató ukrán állampolgárságú turistákat és a belföldi turistákat.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Kárpátalja társadalma

váltás, új nyelvpolitikai elképzelések érvényesültek.⁴ E törekvéseknek köszönhetően Kárpátalja területén az államnyelvekhez igazodva a helynevek, a hivatalok és közintézmények nevei, hivatali ügyintézés tájékoztatói, a lakossági hirdetések stb. szintén több kisebb-nagyobb változást éltek meg, melynek következtében a nyelvi tájkép, és azon belül a nyelvek arányának megoszlása is változott. A nyelvi tájkép változása különösen érzékenyen érinti a kisebbségi helyzetben lévő lakosokat, akik ennek köszönhetően akár ki is szorulhatnak a virtuális nyelvhasználati térből. Landry és Bourhis (1997: 25) szerint egy adott terület, régió és városi agglomeráció nyelvi tájképe⁵ jelzésértékű az adott területen lakó nyelvi közösségek nyelvi vitalitását illetően. Hires-László (2015: 160) szerint a nyelvi tájkép még ennél is tovább mutat, hiszen a valóságban megélt etnicitás részévé válhat, amikor az egyének a köztereken járva, a mindennapi életüket élve nyelvi elemekkel találkozáva szembesülnek az etnikumuk nyelvi szerepével és ezzel együtt az adott terület nyelvi hierarchiáival. A feliratoknak két alapfunkciója (kommunikatív és szimbolikus) egy kisebbségi helyzetben lévő népcsoport számára fontos szereppel bírhat, ahol az etnikum válik láthatóvá a közterek kiírásaiban, vagy bármely más írott nyelvi szintéren (Landry-Bourhis 1997, idézi Laihonen 2012: 27). De egy új államnyelvhez (jelen esetben az ukránhoz) kapcsolt nyelvi jogi rendszer megvalósulását is érthetjük a két alapfunkción, ahol az államnyelv megjelenésének szerepeit láthatjuk külön a formális és informális szinterek kiírásaiban (Hires-László 2015: 161). Az egyes nyelvi tájképek elemeit az alábbi négy tényező magyarázhatja: 1. hatalmi viszonyok, 2. kommunikatív célok, 3. önkifejezés, 4. kollektív identitás kifejezése. A feliratok megrendelőinek szándéka, illetve a táblákat olvasók értelmezésének tekintetében e tényezők közül egyszerre több is érvényes lehet (Ben-Rafael – Shohamy – Barni 2010, Laihonen 2012).

Megjelenés a térben:

reklámanyagok, kiadványok, prospektusok és tájékoztatók

A turisztikai kereslet felkeltése és informálása szempontjából alapvető fontosságú az egységes turisztikai brand kialakítása, fenntartása, s az ehhez kapcsolódó turisztikai anyagok elhelyezése mind a valóságos, mind pedig a virtuális térben.

A Kárpátalja Megyei Állami Adminisztráció Gazdaságfejlesztési és Kereskedelmi Főosztályának Turisztikai és Üdülési Hivatala 2016 tavaszán kezdi el Kárpátalja turisztikai brandjének kidolgozását⁶, amelynek létrehozását a Megyei Tanács még az

⁴ E bonyolult problémakört a hely szűke miatt nem boncolgatom, de részletesen olvashatunk róla Csernicskó István: Államok, nyelvek, államnyelvek című monográfiájában, amely 2013-ban látott napvilágot.

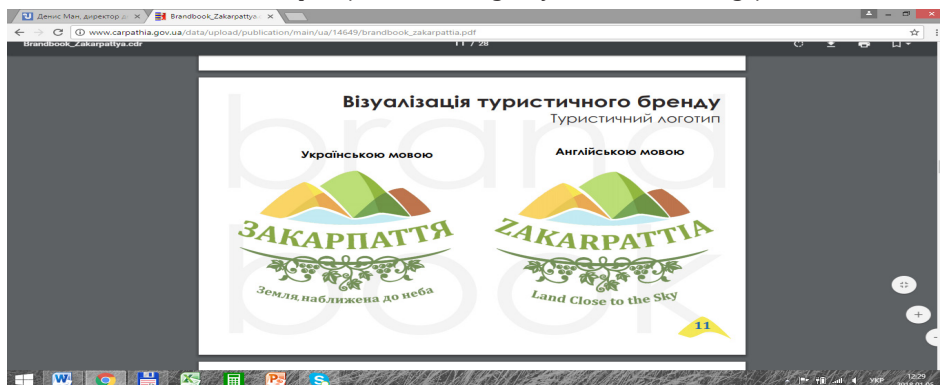
⁵ Landry és Bourhis ezalatt a hivatalos útjelző táblákat, a reklámtáblákat, utcaneveket, helyneveket, kereskedelmi egységek feliratait és kormányzati épületek hivatalos tábláit értik.

⁶ Ez is része a Kárpátalja megyei turisztikai és üdülési fejlesztési programja a 2016–2020 közötti időszakra című fejlesztési projektnek.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Kárpátalja társadalma

év őszén megszavazza. Ennek keretében kerül elfogadásra a megye turisztikai logója is (URL6, 1. ábra).

1. ábra. Kárpátalja ukrán és angol nyelvű turisztikai logója

Forrás: URL6: 11

A turisztikai logót az állam hivatalos nyelvén, vagyis ukránul, illetve a nemzetközi érintkezésekben használt angol nyelven hagyta jóvá a grémium. Azonban Kárpátalja történelmi és etnikai viszonyait figyelembe véve, a turisztikai célközönség szempontjából mindenképpen ajánlatos lett volna a logó nyelvi palettáját bővíteni. Hacsak a terület korábban részletezett különböző államok általani birtoklását vesszük alapul, akkor az Osztrák-Magyar Monarchiához való tartozás során számos német ajkú ember számára lehet érdekes e táj. Még sorosabb történelmi érdeklődés figyelhető meg Magyarországra irányából, s ezt az 1990-es évektől mai napig beáramló magyar turizmus is alátámasztja. Ez alapján a logó magyar nyelvű elkészítése is indokolt lehetne, mivel az angol nyelvű transliteráció (Zakarpattia) a magyar célközönségnek nem cseng olyan ismerősen, mint a Kárpátalja. De a csehszlovák éra tekintetében még cseh, szlovák, román és lengyel nyelvű logó is belefért volna, hiszen Kárpátalja Megyei Állami Adminisztráció Gazdaságfejlesztési és Kereskedelmi Főosztályának tájékoztatása szerint a külföldiek közül elsősorban a cseheket, lengyeleket és románokat vonzotta 2017-ben Kárpátalja.

Kárpátalja hivatalos turisztikai-információs honlapja (<http://www.transcarpathiatour.com.ua>) ukrán és orosz nyelven érhető el, s ugyan az angol nyelvű lehetőség is fel van tüntetve, de annak alkalmazása nem működik. Ennek fényében elmondható, hogy a megye turizmusa iránt érdeklődők csak az ukrán és orosz nyelven kommunikálók érhetnek el a virtuális információs bázist, míg a latin betűs írásmódot használók a megye hivatalos információs szolgáltatásához nyelvismeret hiányában nem férhetnek hozzá.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Kárpátalja társadalma

Kárpátaljai Megyei Állami Adminisztráció elnökének 426. számú megbízása alapján került kidolgozásra a Kárpátalja megyei turisztikai és üdülési fejlesztési programja a 2016–2020 közötti időszakra (továbbiakban Program). A Program többek között előírja az előző bekezdésben említett Kárpátalja hivatalos turisztikai-információs honlapjának Európai Uniói nyelvekre történő lefordítását. Továbbá előírja kétnyelvű turisztikai információs táblák kihelyezését, viszont nem tesz említést, hogy melyik két nyelven. Vagyis a megye turisztikai és üdülési program keretében a megye vezetése szorgalmazza az államnyelv hegemoniájának csökkentését, s ezzel elősegítse a külföldi turisták bevonásának nagyobb lehetőségét is.

A Programnak köszönhető az is, hogy már 2016-ban – a korábbi években általában csak államnyelvi, vagy esetleg angol fordítással kiegészült kiadványok voltak a jellemzők – megjelent néhány reklámanyag, kiadvány, amelyre az államnyelven és az angolon kívül más nyelven is felkerültek az információk. Ilyen például a négy nyelven (ukrán, angol, magyar, szlovák) megjelentetett Kárpátalja középkori várai (2016) képeslapgyűjtemény (2. ábra), vagy a Kárpátaljai bor (Fedir, Deák 2010, 2016a, 2016b, 3. ábra) három különálló ukrán, angol és magyar nyelvű programajánló brosúra.

2. ábra. A Huszti várromot ábrázoló, négynyelvű információt tartalmazó képeslap

Руїни Хустського замку XI-XVIII століття. Місто Хуст

The ruins of the castle, XI-XVIII centuries, Huszt city

XI – XVIII sz. Huszti várrom. Huszt városa

Zrúcaniny Chustského hradu XI-XVIII storočia. Mesto Chust

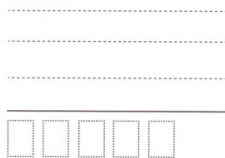
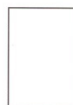

Photo by Jurij Krilvec

Forrás: Kárpátalja középkori várai képeslapgyűjtemény 2016

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Kárpátalja társadalma

3. ábra. A Kárpátalja borait és borútját népszerűsítő ukrán, magyar és angol nyelvű kiadvány borítója

Forrás: Fedir – Deák 2010, 2016a, 2016b

Ennek ellenére a legtöbb turisztikai népszerűsítő kiadvány továbbra is az államn nyelven jelenik meg Kárpátalja turisztikai nyelvi tájképében. Többek között a terület turisztikai eseményeit népszerűsíteni hivatott Kárpátalja turisztikai eseményeinek kalendáriuma 2017-es évre, amely nyomtatásban is megjelent, illetve a 2018-as pedig elérhető az megyei állami adminisztráció weboldalán (<http://carpathia.gov.ua/data/upload/publication/main/ua/14678/26.pdf>). Pedig a programkínálatok többnyelvű megjelentetése lehetne az egyik esélye a minél több külföldi turista Kárpátaljára való csalogatásának.

A megye kisebb területét felölelő turisztikai vonzásokörzetek, vállalatok, magánvállalkozások az üzleti lehetőségeiket bővítve igyekeznek nemcsak a hazai keresletre alapozni, s ennek érdekében a reklám- és információs tevékenységüket az ukránon kívül főként angol, esetleg más nyelvre is kiterjesztik (vö. 4. ábra).

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Kárpátalja társadalma

4. ábra. A Borzsa-völgy keskenynyomtávú vasút prospektusa

Forrás: Szóróanyag

Különös ilyen szempontból a Beregvidék, melynek turizmusa korábban főként a Magyarország felől érkező turizmusra alapozott. A Beregvidék a jelentősen megnövekedett és napjainkban is bővülő ukrán belföldi piacról érkező vendégeken kívül még mindig jelentős számú magyar turistával is számol. Ebből kifolyólag a reklámanyagok, tájékoztatók, információs anyagok többsége magyar-ukrán nyelvű, vagy esetenként csak magyar vagy csak ukrán nyelven jelenik meg. Például a hagyományosan minden évben megrendezésre kerülő BEREGFEST fesztivál programja is két nyelven kerül a szóróanyagra (5. ábra). A szervezők arra is figyeltek, hogy az ukrán nyelvű szöveg esetében a kijevi időt tüntették fel (GMT+2), addig a magyar nyelvű szövegrésznél közép-európai időt tüntettek fel (GMT+1)⁷. Ez azért is kézenfekvő megoldás, hiszen ez nemcsak a külföldi (főként magyar) turisták számára lesz érthető, hanem a helyi magyar közösség számára is, hiszen ők a mindennapjaikat is a közép-európai idő szerint élik.

Az állami büdzsé által finanszírozott idegen nyelv(ek)re lefordított kiadványokban előfordulnak nem megfelelő, olykor gépi vagy tükörfordítások, melyek szintén kedvezőtlenül hathatnak az idecsalogatni kívánt külföldi turistára. De ilyen fordítások vállalatok és egyéni vállalkozók hirdetéseiben vagy termékeinek leírásában is előfordulnak. Az egyik kárpátaljai magánvállalkozó csokoládéjának⁸ termék-leírását négy nyelven tünteti fel a doboz hátoldalán (4. ábra), amely nyelvi és üzleti szempontból is előnyös. Azonban az ukrán nyelvből való fordítások itt is hagynak maguk után kívánni valót. A magyar fordításban az ukrán *глазур* szót *jegesedés*-ként fordítják, melynek eredeti jelentése *máz*, *bevonat*. Ugyancsak nem megfelelő a fordítása a *цукерки пісні* (ömlesztett csokoládé) kifejezésnek, amely *böjtös csokoládé* fordítás-ként jelenik meg. De az *ароматизатор «Ванилин»* sem a magyar nyelv hangzásának megfelelően került fordításra, hiszen az *aroma „vanillin”* a magyar nyelvben *vanília aroma*-ként használatos (6. ábra).

www.metszetek.unideb.hu

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Kárpátalja társadalma

5. ábra. A BEREGFEST 2017 magyar–ukrán nyelvű prospektusa

Програма святкування, субота 30 вересня

08.30 – 09.30 Реєстрація учасників Благодійного марафону
09.50 Бюджетні Благодійного марафону
10.00 Старт Благодійного марафону
11.00 – 12.00 Дитня розважальна програма (дитячі майданчик, міні-сінгапур, гри, аттракціони, автариги, шоу мильних бульбашок, майстер-класи з виготовлення м'яких іграшок, екватори, солодощі, розваги)
11.00 – 14.30 Конкурс робіт школярів на крашів комікс "Літальний весту" (Україна Чіга-Біу) у м'єсті
11.30 – 16.30 Ярмарок-дегустація віни закарпатських виноробів та виставка сільськогосподарської продукції, ремісничі мистецтва, кулінарні майстер-класи
12.00 – 17.00 Розважальна програма для гостей фестивалю (конкурси, змагання, аукціони (лотерея))
13.00 Фініш Благодійного марафону
13.00 – 13.30 Зусиччя учасників марафону (виступована хода від центру савта до голубної лощади) Фестивалю, прибуття док з новими уроками винограду, душой свєрста з макорітками)
13.30 Уроцисте адвєртіта фестивалю та від добрососідства, запланована фестивалюого вєпою
14.00 – 15.00 «Старі традиції у новому тислотті» Символічне чаєвання історично у винних джаках дєвичати Босонж. Кожеур: «Чошя дєвична в джаці»
14.30 – 16.30 Змагання з греко-римської боротьби за звання чемпіонів «BEREG FEST 2017»
15.00 – 20.00 Фотоконкурс «Берег»
16.00 Народження переможця Благодійного марафону, вручення диплома почесним громадянам району
17.00 Виступ співачки «Мобо Воуата» (Україна)
18.00 Уроцистий символічний започаткування вєсту
19.00 – 20.00 Виступ гурту MIRAMI
20.00 Дискотека open-air для гостей свєта BEREG FEST 2017.

A 2017. szeptember 30. szombati ünnepi műsor programja.
Helyszín: János, Barna György Stadion
(A jeztett időpontok közép-európai idő szerint értendőek)

07.30 – 08.30 A Jékönkysági maratoni futóverseny résztvevők regisztrációja.
08.50 A Jékönkysági maratoni futóverseny megnyitja
09.00 A Jékönkysági maratoni futóverseny rajta
10.00 – 16.00 Szókratizatóriá programok gyerekeknek (gyermekjátékosítási programok, bemutatási kiséladások, játékok, mutatóanyagok, ártesztés, szarpanbutórek-fűj bemutatás)

BEREG FEST 2017

kézműves rongybabák készítése és bemutatása, vetélkedők, édességek, szójatekék.)
10.00 – 13.30 Iskolások térségi szórakoztató állomás (comics) rajtvessenyéje a rendezvény kábfalajfúrájára Csigabaja kalandjai a városban címmel.
10.30 – 16.30 Köstélással egybekötött borászati kiállítás a Kárpátaljai borosok kiállításából, valamint mezőgazdasági és ipari termékek kiállításla, kézműves készítmények bemutatása és vására.
11.00 – 19.00 További szókratizatóriá programok (versenyek, vetélkedők, énekes, korbács, stb.)
12.00 A Jékönkysági maratoni futóverseny befejeje.
12.00–12.30 Népvesselybe öltözött műkedvelők ünnepléyes felvonulása (szokotes felvonulási) a települések központjából a fesztiválközpontra, az idei termés bemutatása, fűvészeknek mazsorettelkel, stb.)
12.30 A BEREGFEST és a Jözsmenségi Napok ünnepléyes megnyitja és a fesztivál lángának meggyújtása
12.30 – 16.30 Vendéglátás magyar módra. A magyar konyha és iz világ bemutatja a vidék vendéglátóinak és mesterszakácsainak kézműködésével.
13.00 – 14.00 Régi kócsokos és hagyományok az új évezredben. A hagyományos szókratizatóriás bemutatása lányok közreműködésével.
13.30 – 15.30 Kézfűtőtagú birközverseny a BEREGFEST 2017 bajnoka cím elnyeréséért.
14.30 – 19.00 Hagyományőrző együttesek, énekesek és táncosok bemutatási előadásai.
15.00 A Jékönkysági maratoni futóverseny díjátadó ünneplése. A járás listáitólól polgármány szózó önkévelés átadása.
16.00 Választ Szaba (Magyarország) koncertje.
17.00 A BEREGFEST 2017 kábfalajfúrájának égre bocsátása.
18.00 – 19.00 A Mirami Együttes koncertje.
19.00 A BEREG FEST 2017. szabadidő diszkóprogramja

Програма святкування, неділя 1 жовтня

10.00 Старт веломарафу «Україна без аз – дружба без кордонів»
10.00 – 12.00 Турнір з міні-футболу серед дитячих команд на кубок «BEREG FEST OPEN 2017»
11.00 – 17.00 Дитня розважальна програма (дитячі майданчик, міні-сінгапур, гри, аттракціони, автариги, шоу мильних бульбашок, майстер-класи з виготовлення м'яких іграшок, екватори, солодощі)
12.00 Божественна літургія в храмі с.Янош до свєта Покроми

Прєвєстої Богородицї
12.00 – 16.00 Ярмарок-дегустація віни закарпатських виноробів та виставка сільськогосподарської продукції, ремісничі мистецтва, кулінарні майстер-класи
12.00 Народження переможця веломарафону та крашіво коміксу «Гридои Чіга-Біу» у м'єсті
12.30 – 14.30 Товарищій матч з футболу серед ветеранських команд
13.00 – 17.00 Турнір з пєтану на кубок «BEREG FEST 2017»
15.00 – 17.00 Фінал кубу Берєгєського району з футболу
16.00 Уроцистий започаткування фестивалю
17.30 – 18.30 Виступ фанквістів програми «Госпоє країни, Дітя» Іванчи Репо
18.30 – 20.00 Фольклорна програма
20.00 Дискотека open-air

A 2017. október 1. vasárnapi ünnepi műsor programja.
Helyszín: János, Barna György Stadion

09.00 A Vízmentéses Ukrajna – Barátoság határok nélkül elnevezésű kerékpárverseny rajta.
09.00 – 11.00 Képzálás fociverseny az ifjúsági korosztály számára a «BEREG FEST OPEN 2017» kupa elnyeréséért.
10.00 – 16.00 Szókratizatóriá gyermekprogramok (gyermekjátékosítási programok, bemutatási kiséladások, játékok, mutatóanyagok, ártesztés, szarpanbutórek-fűj bemutatás, kézműves rongybabák készítése, vetélkedők stb.)
11.00 Szociálilugra a makosjónosi Maria Oltava görög katolikus templomban.
11.00 – 15.00 Mezőgazdasági és ipari termékek kiállítás és vására (kézműves sarkok, mesterek és készítmények bemutatása.)
11.00 A kerközverseny díjátadó ünneplése. A Csigabaja kalandjai a városban című rajtvessenyéjének eredménykértesítése.
11.30 – 13.30 Oregfű csapatok barátságos futballmérkőzése.
12.00 – 16.00 Pétanque (golyósport) verseny a BEREG FEST 2017 kupa elnyeréséért.
12.00 – 16.00 A BeregFest 2017 szabadidő programjának díjtöltje.
15.00 A BEREGFEST kábfalajfúrájának ünnepléyes égre bocsátása
16.30 – 17.30 Resko Janna, az Ország gyermekhangja verseny résztvevők koncertje
17.30 – 19.00 Néphagyományokat ápoló együttesek, énekesek és táncosok bemutatási előadásai.
19.00 Szabadidő diszkó

Forrás: Szórányag

6. ábra. Egy kárpátaljai magánvállalkozó csokoládéjának négy nyelven írott tájékoztatója (balra), illetve ukrán és magyar nyelvű kiemelt tájékoztatója (jobbra)

Українська цукерка
«Суходуріт з горіхами»
DSTU 4135-2002 Netto — 0,425 кг.
Термін зберігання — 6 міс.
Зберігати при температурі 18±3°C, відносна вологість 75%.
Склад: какао-продукти — не менше 32%, жир рослинний, цукор, союжалечина, ароматизатор «Ванілін», ароматизатор «Ванілін», цукор, союжалечина, ароматизатор «Ванілін», цукор, союжалечина, ароматизатор «Ванілін».

Смакості
«Асэлт гюмюлєс діовал»
DSTU 4135-2002 Netto — 0,425 кг.
Термін зберігання — 6 місяців.
Зберігати при температурі 18±3°C, відносна вологість 75%.
Склад: какао-продукти — не менше 32%, жир рослинний, цукор, союжалечина, ароматизатор «Ванілін», ароматизатор «Ванілін», цукор, союжалечина, ароматизатор «Ванілін».

Шоколадні цукерки
«Суходуріт з горіхами»
DSTU 4135-2002 Netto — 0,425 кг.
Термін зберігання — 6 міс.
Зберігати при температурі 18±3°C, відносна вологість 75%.
Склад: какао-продукти — не менше 32%, жир рослинний, цукор, союжалечина, ароматизатор «Ванілін», ароматизатор «Ванілін», цукор, союжалечина, ароматизатор «Ванілін».

Смакості
«Асэлт гюмюлєс діовал»
DSTU 4135-2002 Netto — 0,425 кг.
Термін зберігання — 6 місяців.
Зберігати при температурі 18±3°C, відносна вологість 75%.
Склад: какао-продукти — не менше 32%, жир рослинний, цукор, союжалечина, ароматизатор «Ванілін», ароматизатор «Ванілін», цукор, союжалечина, ароматизатор «Ванілін».

Forrás: Kereskedelmi termék

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Kárpátalja társadalma

Turisztikai látványosságok és vonzerők nyelvi tájképe

Kárpátalja turisztikai látnivalóinak és vonzerőinek nyelvi tájképét erősen uralja az államnyelv, az ukrán. Azonban a 2012-es évtől, amikor is Ukrajna Lengyelországgal közösen rendezte a futball Európa bajnokságot, az államnyelvi turisztikai információk mellett idegen nyelvű fordításaik is megjelentek. Persze ez nem volt jellemző a teljes megye területére, hanem főként a fő közlekedési folyosók (főutak) mentén és a nagyobb városok (pl. Ungvár, Munkács) közterein, ahol nagyobb létszámú külföldi turista felbukkanására lehetett számítani. Természetesen a várt turistaáradat elmaradt, de az információs táblák maradtak a helyükön.

A legtöbb „kétnyelvűsített” tábla a főútvonalak mentén lévő települések névtáblái, határátkelőket jelölő és egyéb információs táblák voltak. A fordítók előszeretettel nyúltak a transliteráció megoldáshoz, mely nem segítette és nem segíti napjainkban sem a könnyebb nyelvi megértést a szláv és cirill írásmódú kultúrkörben kevésbé jártas külföldi turisták számára. Több magyarulta település határában a már két nyelven kihelyezett névtáblák magyar változatának helyére kerültek ezek az angol nyelvű transliterációs változatok az ukrán nyelvű név mellé. Csernicskó István e kötetben olvasható tanulmányában a transliteráció alkalmazását a Beregszász központjában lévő kétnyelvű útjelző táblának példáján mutatja be. E táblán a cirill betűs ukrán és latin betűs angol nyelvű feliratok esetében „Лужанка/Luzhanka”, a „Вілок/Vilok” és a „Дяково/Dyakovo” határátkelőhelyek neveinek átírata nemcsak a településnév és a nemzetközi határátkelő nevének egybemosásaként lehet zavaró. A nagyobb nehézséget a KPP betűszó jelent(het)i, mely az ukrán Контрольно-пропускний пункт (КПП, ellenőrző pont) rövidítésének latin betűs átírata, s a latin betűs írásmódban is értelmezhetetlen a külföldi turisták számára a kulturális ismeretek hiányának tekintetében. (Csernicskó 2018: 119, 7. ábra)

7. ábra. Határátkelőkről informáló útjelző tábla Beregszász központjában

Forrás: Csernicskó 2018: 119.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Kárpátalja társadalma

Kárpátalja turisztikai vonzerői és látványosságai közül az épített örökség kategóriában jelentősen kiemelkedik a Munkácsi vár és az Ungvári vár. A Munkácsi Városi Tanács sajtószolgálatának közleménye szerint Munkács várát a 2017-es évben rekordszámú, 282 460 fő kereste fel (URL8). Az Ungvári vár esetében nem áll rendelkezésre látogatói létszám, azonban közel hasonló lehet a Munkácsi váréhoz.

A Munkácsi vár bejáratánál jelenleg ukrán egynyelvű felirat jelzi, hogy a Munkácsi Történelmi Múzeumban járunk, míg a vár nem is kerül említésre. Korábban szintén egy ukrán nyelvű intézményi névtábla, s alatta pedig egy a Rákóczi Örökség-út pályázati projekt keretében készült négy nyelvű (ukrán, angol, magyar, szlovák) Munkács várának névtáblája volt látható. Ezen a táblán viszont a vár ukrán neve nem megfelelően lett feltüntetve, hiszen a hivatalos neve, a *Замок Паланок* helyett *Мукачівський замок* volt olvasható. Az állam által kihelyezett hivatalos névtábla jelenlegi formában (barnás színezet) kevésbé illik bele az ukrán nemzetállam hangsúlyozásába, mint elődje (kék-sárga nemzeti színű), de a négy nyelvű tábla eltűnése viszont mindenképpen hátrányosan érinti az idelátogató külföldi turisták informálódását (8. ábra).

8. ábra. A Munkácsi váron lévő névtáblák napjainkban (balra) és 2012-ben (jobbra)

Forrás: Saját fotók

Az Ungvári vár, pontosabban a benne működő Lehoczky Tivadar Kárpátaljai Helytörténeti Múzeum névtáblája ukrán és angol nyelvű, s a vár hídjától jobbra lévő információs reklámtábla is e két nyelven hirdeti mind e múzeumot, mind pedig ma-

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Kárpátalja társadalma

gát az Ungvári várat. A várfalon lévő múzeum névtáblája alatt szintén két nyelven kapott helyet a nyitvatartási idő (9. ábra).

9. ábra. Névtábla és reklámtábla az Ungvári vár előtti plakáton (balra) és a várfalon (jobbra)

Forrás: Saját fotók

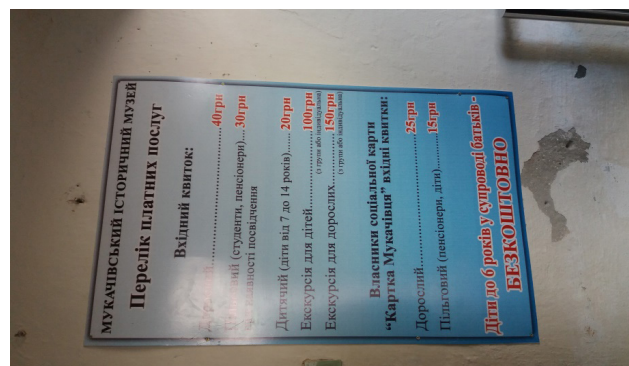
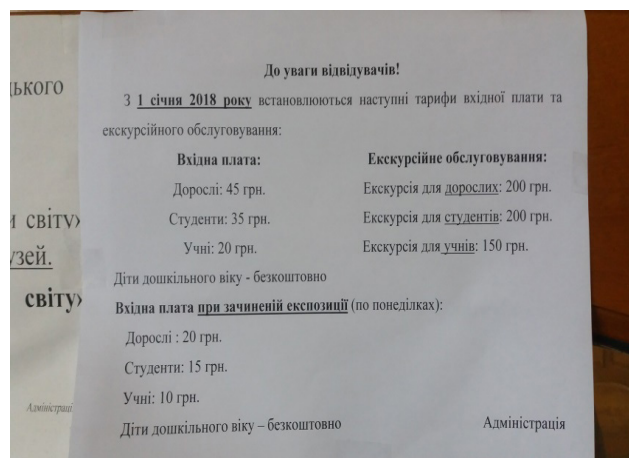

A Munkácsi várban a bejáratnál a belépőjegyek ártájékoztatója kizárólag államnyelven van feltüntetve, míg az Ungvári vár bejáratánál ukrán és angol nyelvű tájékoztató olvasható. Viszont már az Ungvári várban is csak államnyelven olvasható a kedvezményre jogosultak megnevezése, illetve azon információ is, hogy a 2018-as év első napjától már magasabb áron lehet csak belépőjegyet váltani a várba. Vagyis míg a Munkácsi várban már a belépőjegyek árának böngészésénél elakadhat egy külföldi turista, addig Ungváron ugyan jól tájékozódik az árakról, de az esetleg rá is érvényes ingyenes belépési lehetőségről már nem (10. ábra).

Mindkét vár belső terében eltérőek az információs tájékoztatások. Viszonylag sok hivatalos útbaigazító és információ tábla érhető el ukrán és angol nyelven (8. ábra felső sorának 1., alsó sorának 2. képe). De az információs táblák egy jelentős része még most is csak egynyelvű ukrán (8. ábra alsó sorának 1. képe). Az Ungvári vár kiállítótermeiben minden információ csakis ukrán nyelven áll rendelkezésre a várat önálló felfedezéssel megismerni vágyó külföldiek számára. Ez alól kivétel a 2017 végén nyílt legújabb állandó kiállítás, amely a Magyar Kormány támogatásával Kárpátalja történelmét a 8. századtól 1920-ig mutatja be három nyelven: ukránul, magyarul és angolul. A Munkácsi várban hasonló, nem állami kezdeményezések keretében megvalósuló állandó kiállítások tekinthetők meg, mint például ukrán, magyar, angol nyelven a Kazinczy emlékszoba, a Rákóczi emlékszoba és a lovagterem. Ez utóbbi két kiállítás bejáratánál ukrán, magyar, angol és szlovák nyelvű tábla jelzi, hogy mit is találhatunk a teremben (8. ábra felső sorának baloldali képe). Viszont érdekes, hogy a „háromnyelvű” Rákóczi emlékszobában csak ukránul tájékoztatják a turistákat, hogy a kiállítási tárgyakat megérinteni tilos.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Kárpátalja társadalmá

10. ábra. Belépőárak tájékoztatói az ungvári (balra és középen) és a munkácsi (jobbra) várakban

Forrás: Saját fotók

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Kárpátalja társadalmá

11. ábra. Információs táblák az ungvári (alsó sor) és munkácsi vár (felső sor) belső tereiben

Forrás: Saját fotók

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Kárpátalja társadalma

A magyar nyelv megjelenése mindkét vár esetében a magyar vonatkozású emléktáblák, emlékművekhez kapcsolódóan jelenik, amelyet magyarországi támogatásból létesítenek (pl. 11. ábra alsó sorának jobboldali 3. képe). Az ilyen típusú emléktáblákból a Munkácsi várban található jelentősebb számban.

A Munkácsi vár esetében mindenképpen érdemes említést tenni a felső várudvarban helyet foglaló Rákóczi pince kereskedelmi egységről, melynek csupán a neve jelenik meg magyar nyelven, de a reklámtábla többi része cirill betűs. (12. ábra)

12. ábra. A Munkácsi várban lévő Rákóczi pince csalogatója a pince bejáratánál

Forrás: Saját fotó

A két váron kívül természetesen számos kisebb-nagyobb érdeklődésnek örvendő épített örökségi látnivaló található Kárpátalján, melyek többségénél csak ukrán nyelvű információs táblák olvashatók. A többségében ukránok által lakott területen ritkán fordul elő ukrán és angol kétnyelvű felirat, míg a román kisebbség által lakott területen ukrán és román, illetve a magyar kisebbség által lakott területen ukrán és magyar nyelvű tájékoztatók és információs táblák is találhatóak. De a többségében ukrán nyelvű információs táblák mellett találkozhatunk három vagy annál több nyelvű kiírásokkal is (13. ábra).

A Verecke-hágón a közút mellett lévő, sok átalakítást megélt, a Kárpát-Ukrajna szicsgárdistáinak⁹ emlékművét két nagy információs tábla is övezi: egy nagyméretű ukrán nyelvű, majd egy ugyanolyan méretű angol, lengyel és magyar nyelvű (14. ábra). A négy nyelvű információs táblák mindenképpen örvendetes tényként szolgálnak, hiszen a Vereckei-hágót a honfoglalás emlékhelyeként sok magyar turista, illetve mint egykori lengyel határvéget, egyre több lengyel turista keresi fel, s így ők is informálódhatnak a létesítményről. Az más kérdés, hogy a rajta szereplő tények az ukrán történelem szemszögéből szemléli a dolgokat, s a többi érintett nemzet

⁹ Kárpát-Ukrajna fegyveres alakulata.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Kárpátalja társadalma

történései valószínűleg valamelyest más képet festenéek, hiszen az itt történt események közös feldolgozása még nem történt meg.

13. ábra. Egy-, két- és háromnyelvű információs tábla az épített örökségeknél

Forrás: Saját fotók

Kárpátalja természeti vonzerői közül még a turisták által legjobban kedvelt helyeken is zömében csak egynyelvű ukrán információs táblák tájékoztatják az oda látogatókat. Az évente több tízezer turistát vonzó Szinevéri-tónál, a Nárciszok-völgyénél, a Sipot-vízesésnél, Sajáni-tónál stb. az államnyelvi feliratokon kívül nem nagyon találunk idegen nyelvű információkat, pedig e látványosságokat jelentős számú külföldi turista keresi fel a nagy létszámú ukrainai belső turizmuson kívül. Ha az ukrán nyelven kívül mégis találkozunk más nyelvű felirattal, akkor az általában a kereskedelmi és szolgáltató egységeknél fordul elő. A 14. ábrán látható, hogy a Szinevéri-tó partján található étterem négy nyelven üdvözi a hozzá betérőket. Azonban az ukrán Ласкаво просимо! kifejezést magyarul az Üdvözljük! helyett *Fogadtatás!*-nak fordítják.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Kárpátalja társadalmá

14. ábra. A Vereckei-hágón lévő Kárpát-Ukrajna emléketemetőjének információs táblái

Forrás: Saját fotók

A kisebb jelentőségű természeti látványosságok esetében, mint például a Fekete-és Fehér-Tisza összefolyása, Vereckei-szoros stb., a legtöbbször még az ukrán nyelvű információs tábla is hiányzik.

15. ábra. Szolgáltató egység négy nyelvű üdvözlőtáblája a Szinevéri-tónál

Forrás: Saját fotó

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Kárpátalja társadalma

A hegyi túrákra vállalkozó turistákat informáló táblák két nagy csoportra bonthatók. A részletesebb leírást tartalmazó táblák többségében csak ukrán nyelven olvashatók. Viszont a túraútvonalakon elhelyezett információs táblák kétnyelvűek: az ukrán mellett angol vagy cseh (szlovák) nyelven is feltüntetik a hegycsúcsok, tavak neveit.

16. ábra. Hegyvidéki turistaútvonalak kétnyelvű jelzőtáblái:
balra ukrán-szlovák/cseh, jobbra ukrán-angol nyelvű

Forrás: Bíró András fotói

Egy turisztikai vonzáskörzet és a nyelvi tájkép változása

A turizmus nyelvi tájképre gyakorolt hatása egész Kárpátalja területén nagyon nehezen mutatható ki és kisebb vonzáskörzetekben más és más hatás és jelenségvonat jelentkezik, jelentkezhet.

Nagyon jó példa az Árpád-vonal, mint egykori Magyar Királyság határvédelmi rendszerének Kárpátalja területén megmaradt bunkerei, mint turisztikai látványosság. Ezek közül a legnagyobb és utóbbi időben leglátogatottabb tagja a felsőgerebeni (Верхня Грабівниця) parancsnoki bunker, amelyet egy magánvállalkozó üzemeltet. A bunker környékén nem találkozzunk sem magyar, sem angol nyelvű feliratokkal. De a bunker belsejében lévő információk is csak ukrán nyelven érhetőek el, akárcsak az egyre jobban kiépülő bunkeron kívüli szolgáltatóegységekben. Az Uzsoki-hágó irányába haladva Malomrét (Жорнава) közelében lévő bunkerrendszerrel viszont három nyelven (ukrán, angol és magyar) is olvasható a bunkerek és a védelmi rendszer leírása.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Kárpátalja társadalma

17. ábra. Az Árpád-vonal malomréti bunkereinek egyik háromnyelvű táblája

Forrás: Saját foto

Mint ahogy az Árpád-vonal turisztikai hasznosítása és információs ellátottsága vonzaskörzetenként változik a nyelvek hozzáférhetőségét tekintve. Ezért az alábbiakban egy konkrét vonzaskörzet példáján mutatom be, hogy a turizmus fellendülése milyen változásokat hozott a nyelvi tájképben. A vonzaskörzet turisztikai vonzerejét a Kaszonyi-hegy lábánál lévő „Kaszonyi termálfvíz” (továbbiakban Kaszonyi Termálfürdő), illetve az Eko-termál termálfürdők alkotják.

A vizsgált aspektus és előzményei

A nyelvi tájképben bekövetkezett változás bemutatása a 2011 és 2012 folyamán a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont munkatársai által a Beregszászi, Ungvári, Nagyszőlősi és Munkácsi járás legalább 50%-ában magyarok lakta településein (Molnár–Molnár 2005) végzett kutatás során készített digitális fotók segítségével felmért nyelvi tájkép, és a magyar nyelv megjelenésének (vagy éppen hiányának) dokumentálása az egyes helységek szimbolikus terében (továbbiakban első vizsgálat); illetve a 2016 februárja és szeptembere között a Beregszászi járási Zápszony (magyarok aránya 92,1%), Mezőkaszony (magyarok aránya 89,3%) és Nagybégány (magyarok aránya 87,5%) településeken (Molnár–Molnár 2005) a köztéren elhelyezett lakossági és egyéb hirdetésekről készített fotógyűjtemény (továbbiakban második vizsgálat) összevetésével történt. A vizsgálattal céltom volt rávilágítani a három településen és környezetében bekövetkezett gazdasági változások, különös tekintettel a Kaszonyi Termálfürdőben, illetve az Eko-termál termálfürdőben elvég-

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Kárpátalja társadalma

zett fejlesztési projektnek köszönhetően megnövekedett belső ukrajnai turisztikai kereslet nyelvi tájképre gyakorolt hatásaira.

A települések nyelvi tájképében történt változás a vonzáskörzet turisztikai kínálatában bekövetkezett változásoknak köszönhetően indultak meg. A Kaszonyi-hegy lábánál feltárt termál kutaknak köszönhetően 1995-ben megnyitottak egy kétmedencés fürdőhelyet, amely sokáig látta el a helyiek és a főként kárpátaljai turisták igényeit. Ezen időszakban sem a létesítmény területén, sem pedig a környező falvakban nem igazán találkozhatunk a turizmust és azok szolgáltatásait népszerűsítő hirdetéssel vagy szóróanyaggal.

2006-ban a területnek és a létesítménynek új tulajdonosa lett, aki 2012-ben az ötéves fejlesztési projekt keretében jelentős beruházást végzett. Az elvégzett és napjainkban is tartó fejlesztéseknek köszönhetően jelentősen megnövekedett fürdőt felkereső turisták száma, különösen a Kárpátokon túlról érkező belső-ukrajnai turisztikai kereslet. Az Eko-termál termálfürdő területén megindult fejlesztéseknek köszönhetően 2015-ben az egykori gyógyszanatórium területén is megindult a vendégek fogadása. Ez szintén hozzájárult a turisták számának növekedéséhez. A megnövekedett – szállást, szórakozási lehetőségeket kereső – turistáknak köszönhetően a szolgáltatási szférában meginduló folyamatok a közösségi terek nyelvi képét is átformálták. Az egyre növekvő turistalétszámmal egyre többen kezdtek el foglalkozni magánházaikban vendégfogadással, melynek eredményeként számos reklám, információ és szálláskínálat jelent meg a turisták információval való ellátása érdekében.

A turizmus hatása a nyelvi tájképre a vizsgált területen

Csernicskó és Laihonen (2016) a kaszonyi termálfürdő nyelvi tájképének elemzésekor megállapítják, hogy a Kárpátalja magyarok lakta vidékére érkező szláv ajkú turisták zöme az orosz nyelvet használja, s ennek tulajdonítják az orosz nyelvű feliratok megjelenését is. Az orosz nyelv a posztszovjet térségek közül nem csupán Ukrajnában (Kárpátalján) jelenik meg a turizmusban, hanem újra kulcsszerephez jut Magyarországon (Bátyi 2014) és a balti államokban (Pavlenko 2015, Csernicskó 2017).

Az első vizsgálat eredményei alapján elmondható, hogy vizsgált három településen a hivatali élet színterén a nyelvi tájkép többnyire kétnyelvű. A településeken található közintézmények és hivatalok, azok vezetőinek, közalkalmazottainak nevei többnyire ukrán és magyar nyelven is olvashatók. A településekre érkezve azok helynévtáblái kétnyelvűek voltak, míg az utcanév-táblák csak néhol voltak kihelyezve, de minden esetben kétnyelvű táblákkal találtunk. A helyi lakosság és a Beregszászi járás területén működő vállalatok hirdetései ebben az időszakban főként magyarul, vagy esetleg mindkét nyelven kerültek kihelyezésre. A csak ukrán nyelvű hirdetés-kihelyezés főként megyei vagy más járásokban működő cégek, hivatalok

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Kárpátalja társadalma

hirdetéseinél, hivatalos tájékoztatásainál volt megfigyelhető (Karmacsi 2014, Látható kétnyelvűség 1., Látható kétnyelvűség 2.).

A települések helységnevé-névtáblái, az intézmények és hivatalok, azok vezetői, közalkalmazottai nevének kihelyezése tekintetében az első vizsgálathoz képest a nyelvi arányokban nem történt jelentős változás. Kivétel ez alól Zápszony utcanev-táblái, hiszen 2016-tól minden utcában kétnyelvű névtábla hirdeti az utca nevét.

Mindezekhez képest viszont jelentős változás figyelhető meg a nyelvi tájkép esetében a helyi lakosok és a helyi vállalkozók által kihelyezett hirdetéseknel. Míg korábban jellemzően magyar nyelven tettek ki hirdetést a vizsgált települések lakói, addig az ismételt vizsgálatnál már a hirdetéseknel jelentősen megnövekedett a csak ukrán nyelven kihelyezettek aránya. Ezen hirdetések szinte mindegyike közvetlenül vagy közvetetten összekapcsolódik a turizmushoz, amelynek a legfőbb jellemezője a megnövekedett belső-ukrajnai turisztikai kereslet. A legszembetűnőbb és közvetlenül a turizmus megnövekedésével összefüggő hirdetések a *szoba/háztárs/házkiadó* hirdetések megjelenése, amelyek igazodva a kereslethez, szinte csak ukrán/országi nyelven jelentek meg a települések nyelvi tájképében. Zápszonyban 19 esetben hirdetik a kiadó szobákat kizárólag ukrán/országi nyelven, míg Kaszonyban mindössze hat hirdetéssel találkozhatunk, melyből egy ukrán-magyar nyelven került kihelyezésre. Ez utóbbi azért érdekes, mivel a kihelyezője csak nemrég települt Kaszonyba. A Kirovográdból (napjainkban Kropivnickij) áttelepült házaspár elmondta, fontosnak tartották, hogy a helyi viszonyoknak megfelelően magyarul is rákerüljön a hirdetés szövege. Zápszony esetében főként a termálfürdőkhöz közelebb eső településrészen hirdetik többen kiadó szobájukat, jelentősen megváltoztatva a településrész nyelvi tájképét.

18. ábra. Kiadó szobák kétnyelvű hirdetése Kaszonyban (balra), ukrán egynyelvű pedig Zápszonyban (jobbra)

Forrás: Saját fotók

Nagybégányban a kiadó szobákat, házakat csak ukrán és országi nyelven hirdetik a lakosok. Mindössze az egyik ukrán nyelvű hirdetés alján olvashatjuk az angol ROOMS feliratot is. A hirdetésben megjelenő angol nyelvű szövegrész valószínűleg itt sem a nemzetközi nyelven történő információszolgáltatást szolgálja, hanem in-

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Kárpátalja társadalma

kább utal arra, mint amit Cserniczkó István (2017) is említ tanulmányában, miszerint ezzel csak a nyugtai színvonalra próbálnak asszociáltatni a szállást keresőkkel.

Mindhárom településen megfigyelhető, hogy az ukrán standardban a kiadó szoba/ház értelemben használt ЗДАЮ, ЗДАЮТЬСЯ kifejezések mellett előfordul a ВИДАЮ kifejezés is, amely a magyar nyelv hatására létrejött tükörfordítás (19. ábra).

19. ábra. A szoba/ház kiadó kifejezés változatai a hirdeteményekben

Forrás: Saját fotók

A kiadó szobák hirdetésében érvényesül a turisztikai szolgáltatásokra jellemző szezonális jelleg. Például Nagybégányban februárban mindösszesen 14 helyen talákoztunk kiadó szobát hirdető felirattal, míg júliusra ez a szám 43-ra duzzadt fel. Azonban szeptember végére már újra csökkenést mutatott, s csupán 31 hirdetéssel

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Kárpátalja társadalma

találkoztunk. Ezen adatok szerint is a turisztikai (gazdasági) változás nyelvi tájképre gyakorolt hatása megfigyelhető, hiszen a vendégek elmaradásával, vagyis a gazdasági motiváció csökkenésével együtt csökken a nyelvi térben elhelyezett hirdetések száma. A fentiek alapján elmondható, hogy egy éven belül is jelentős változást mutat egy-egy település/terület nyelvi tájképe a turistaforgalom, s így a turizmus hatása tekintetében.

Szintén a szláv ajkú turisztikai kereslet megnövekedéséhez próbálnak igazodni a boltok, éttermek, kávézók és kereskedelmi szálláshelyek reklám- és információs táblái. A 2011 után kihelyezett hirdetések, cégtáblák szinte mindegyike csak ukrán nyelven van kifüggesztve. A szolgáltatóipar és vendéglátás hirdetései a gazdasági realitások mentén jelennek meg a települések nyelvi tájképében (Cserniczkó 2017), hiszen a vendégkör 95%-a szláv ajkú, ezért jellemzően a reklámok és hirdetések is e nyelven célozzák meg a vendégeket.

20. ábra. Célközönség szerinti nyelvhasználat a kaszonyi Kulacs étterem reklámjain: a falu területén (balra) és a felsőbbrendű főút mentén (jobbra) elhelyezett reklámtáblák

Forrás: Saját fotók

A mezőkaszonyi Kulacs étterem-motel a célközönség szerint helyezte ki a reklámanyagait (19. ábra). A településen kívüli felsőbbrendű főút mentén az óriásplakáton, ahol távolabbi települések magyar lakosai is láthatják, két nyelven hirdetik az éttermet. Ezzel szemben Zápszonyban és Mezőkaszonyban csak ukrán nyelven helyezték el hirdetésüket. Mivel mind a helyiek, mind pedig a zápszonyiak jól ismerik az éttermet, ezért az egynyelvű ukrán reklámanyag egyértelműen az ideérkező turisták részére készült, hiszen mindkét település jelentős turistaforgalmat bonyolít le. Ráadásul a zápszonyi hirdetés csak azon a településrészben jelent meg, amelyik közelebb esik a termálfürdőhöz, jelezve ezzel a célközönseget is.

A munkahirdetésekből is elvárásként jelenik meg a pincérekkel, boltosokkal szemben a legalább kommunikáció szintű ukrán/országi nyelv tudás. A Kaszonyi Termálfürdő munkahirdetéseiben szintén alapkövetelményként jelenik meg az ukrán/országi nyelv ismeret.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Kárpátalja társadalma

2016-ban a három településen összesen 17 ingatlant próbáltak meg értékesíteni. Zápszonyban az eladó ingatlanok mindegyikét szláv nyelven kínálták, míg Nagybégányban többnyire magyarul. Mezőkaszonyban a hét eladó ház közül 3-at csak ukrán nyelven, 4-et pedig magyar és ukrán nyelven hirdettek eladásra. Az eladó házak ugyan nem közvetlenül kapcsolódnak a turisztikai kereslet növekedéséhez, de közvetetten mégis, hiszen számos belső-ukrajnai személy vásárol házat hétvégi nyaralónak, illetve a kelet-ukrajnai konfliktus következtében akár végleges lakhatás céljával is.

Az eladó házak hirdetései közül 6 esetében a szláv nyelvű felirat kevert (hibrid) megoldással készült. Az 5. képen látható három kiírás is jól szemlélteti a kevert megjelenést, hiszen a ДОМ kifejezés egyértelműen az orosz nyelvből való, míg a ПРОДАЄТЬСЯ pedig az ukrán nyelvben használatos (21. ábra, jobb felső hirdetés).

21. ábra. A HÁZ ELADÓ hirdetés szláv nyelvi változatai (felül: balra ukrán nyelvű, jobbra kevert nyelvű, alul: orosz nyelvű)

Forrás: Saját fotók

Összefoglalás

Kárpátalja épített és természeti turisztikai vonzerőinek legtöbbje a volt Szovjetunió idején kialakult „bemutatósi hagyományokkal” várja még napjainkban is a területre érkező vendégeit, amely a zömében belső turizmusra épített. Ennek köszönhetően az információs ellátottság tekintetében a szovjet mintára alapuló egynyelvű ellátottság a jellemző még napjainkban is annyi különbséggel, hogy az orosz nyelv szerepét a legtöbb esetben már az ukrán államnyelv vette át.

Viszonylagos előrelépés történt 2012-ben, amikor is számos turisztikai látványoságnál az ukrán mellett főként angol nyelvű tájékoztatók is megjelentek. Azonban e

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Kárpátalja társadalma

fellángolás a futball Európa Bajnokság végeztével alábbhagyott. Viszont 2016-tól a Kárpátaljai Megyei Állami Adminisztráció elnökének 426. számú megbízása alapján újabb lendületet kaphat a turisztikai információk többnyelvű hozzáférhetősége a *Kárpátalja megyei turisztikai és üdülési fejlesztési programja a 2016–2020 közötti időszakra* turisztikai fejlesztési programnak köszönhetően, melynek egyértelmű hozománya lehet az előírt turisztikai virtuális és vizuális információk több nyelven való elérhetővé tétele. A megye vezetése tehát a turisztikai és üdülési program keretében az államnyelv turisztikai információs térben betöltött hegemoniájának csökkentése révén igyekszik vonzóbbá tenni Kárpátalját a külföldi turisták szemében.

Az épített turisztikai látványosságok két legjelentősebb és leglátogatottabb színhelyén, a Munkácsi és Ungvári várakban a hivatalos információk egy része napjainkban már angol nyelven is megtalálható, azonban az aktuális információközlés nyelve továbbra is az államnyelv maradt, akárcsak a kiállításokon látható tárgyak információs feliratainak többsége. A kevésbé látogatott épített turisztikai látványosságok tájékoztatóinak legtöbbször csak ukrán nyelven jelenik meg. Kivételt képez a magyar kisebbség által lakott területeken lévő, vagy kulturális hagyományaik soraiba tartozó látványosságok, melynél a magyar kisebbség az ukrán nyelv mellett magyarul is megjeleníti az információt.

A természeti látványosságok tekintetében még a látogatottabbaknál is csak egy-nyelvű ukrán tájékoztatással találkozhatunk, míg a kisebbségnél sokszor még ez is hiányzik.

Ha összességében nézzük a turisztikai látványosságok információs ellátottságát, akkor elmondható, hogy Kárpátalján jelenleg zömében az ukrán nyelv uralja a turisztikai látványosságok nyelvi tájképét. Azonban 2012-ben, és 2016-ban megindult egy folyamat, amely a megye vezetésének irányításával a külföldi turisták érdeklődésének felkeltésére alapozva igyekszik több nyelven elérhetővé tenni a turisztikai információkat. E kezdeményezés jelenleg még gyerekcipőben jár, de ha sikerül elmozdítani a papírról a terveket, s a kivitelezés fázisába léptetni, akkor mindenképpen jelentősebb változásokat eredményezhet Kárpátalja turisztikai látványosságainak nyelvi tájképében.

A megye területénél kisebb turisztikai vonzáskörzetek viszont ennél jóval érzékenyebben reagál(hat)nak a területen végbement turisztikai kínálatbővülésre, vagy akár csökkenésre. A korábbi 2011–2012-es kutatási eredmények és a 2016-ban és 2017-ben elvégzett felmérések alapján egyértelműen kimutatható, hogy a kaszonyi termálfürdők vonzáskörzetében bekövetkezett gazdasági változások milyen hatással vannak/lehetnek egy-egy kisebb térség nyelvi tájképének alakulására. A tanulmány második felében elemzett három település (Nagybégány, Zápszony, Mezőkaszony) a szűk turisztikai vonzáskörzetben megnövekedett turisztikai attrakciónak köszönhetően jelentős gazdasági irányvonalváltáson ment keresztül, hiszen a lakosok többsége kínálta/kínálja falusi turizmus keretében az idelátogató turisták számára lakását, házát, szobáját. A megjelent turisztikai kereslet és kínálat életre hívta

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Kárpátalja társadalma

a turisztikai szolgáltatások hirdetését, a területre látogató turisták információval való ellátását. E hirdetések többsége azonban a belső-ukrajnai területekről érkező vendégeknek köszönhetően ukrán/ orosz nyelven kerül kihelyezésre. 2011 után a boltok, éttermek, szolgáltató egységek névtáblái és reklámanyagai is többségben ukrán/ orosz nyelven, jobb esetben a magyarral karöltve kerülnek elhelyezésre. Mindebből következik, hogy egy turisztikai vonzáskörzet gazdasági változásai érzékenyen hat(hat)nak az adott kistérség nyelvi tájképére. De a munkahirdetések azt is alátámasztják, hogy e gazdasági változás nemcsak a nyelvi tájképre gyakorol hatást, hanem a nyelvek megterheltségében is változások figyelhetők meg a többségi nyelv javára, különösen a turizmussal összefüggő szolgáltatóipar tekintetében. Azonban ez utóbbi esetében bármiféle következtetések levonása előtt mindenképpen szükségesnek tartom e probléma széleskörű vizsgálatát.

Irodalom

- Baranyi, B. (szerk.) (2009): *Kárpátalja*. MTA Regionális Kutatások Központja – Diológ Campus Kiadó, Pécs – Budapest
- Bátyi, Sz. (2014): Hévíz: nyelvi tájkép orosz ecsettel. *Alkalmazott Nyelvtudomány XIV*, 1–2: 21–34.
- Ben-Rafael, E. – Shohamy, E. – Barni, M. (2010): Introduction. In: Shohamy, E. – Ben-Rafael, E. – Barni, M. (eds.): *Linguistic Landscape in the City*. Multilingual Matters, Bristol:11–28.
- Berghauer S. (2012): *A turizmus mint kitörési pont Kárpátalján (?)*. Doktori értekezés. Pécsi Tudományegyetem, Pécs
- Csernicskó, I. – Laihonon, P. (2016): Hybrid practices meet nation-state language policies: Transcarpathia in the twentieth century and today. *Multilingual*, 35, 1: 1–30.
- Csernicskó, I. (2013): *Államok, nyelvek, államnyelvek*. Gondolat Kiadó, Budapest
- Csernicskó, I. (2017): Nyelv, gazdaság, társadalom. Globális nyelvek Kárpátalja magyarok lakta végeinek nyelvi tájképében. In: Márku, A. – Tóth, E. (szerk.): *Többnyelvűség, regionalitás, nyelvoktatás. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból III. „RIK-U”*, Ungvár:13–44.
- Csernicskó, I. (2018): A kisebbségek nyelvmegtartásáról és gazdasági életképességről a kárpátaljai nyelvi tájkép tükrében. In: *Metszetek*, 2018, 1: 119–141.
- Fedir, S. – Deák, I. (Федір, Ш. – Деяк, І.) (2010): Закарпатське вино. Ужгород
- Fedir, S. – Deák, I. (2016a) *Kárpátaljai bor*. Ungvár
- Fedir, S. – Deák, I. (2016b) *Transcarpathian wine*. Uzhgorod

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Kárpátalja társadalma

- Hires-László, K. (2015): Nyelvi tájkép és etnicitás Beregszászon. In: Márku, A. – Hires-László, K. (szerk.): *Nyelvoktatás, kétnyelvűség, nyelvi tájkép*. Aurdor-Shark, Ungvár: 160–185.
- Karmacsi, Z. (2014): Település és utcanevek Kárpátalja magyarlakta településein. In: Beregszászi, A. – Hires-László, K. (szerk.): *Mesztelt falakon túl*. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász: 87–98.
- Kárpátalja középkori várai képeslapgyűjtemény* (2016) (Набир листовок «Середньовични замки Закарпаття», виготовлено Студією Слово
- Kárpátaljai Statisztikai Évkönyv* (2016) (Статистичний щорічник Закарпаття за 2016 рік). Ужгород: Головне управління статистики у Закарпатський області, 2017
- Kárpátalja turisztikai eseményeinek kalendáriuma 2017-es évre* (Календар туристичних подій Закарпаття на 2017 рік). Ужгород: Закарпатська облдержадміністрація, Департемент економічного розвитку и торгівли
- Kárpátaljaturisztikaieseményeinek kalendáriuma (2018)* (Календар туристичних подій Закарпаття 2018 рік). Ужгород: Закарпатська облдержадміністрація, Департемент економічного розвитку и торгівли
- Laihonen, P. (2012): Nyelvi tájkép egy csallóközi és egy mátyusföldi faluban. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 14, 3
- Landry, R. – Bourhis, R. (1997): Linguistic landscape and ethno linguistic vitality. *Journal of Language and Social Psychology*, 16: 23–49.
- Látható kétnyelvűség 1. Látható és működő kétnyelvűség? *A magyar nyelv hivatalos/hivatali használata a kárpátaljai Beregszászi járásban elméletben és a gyakorlatban*, pályázati beszámoló, kézirat
- Látható kétnyelvűség 2. Látható és működő kétnyelvűség? *A magyar nyelv hivatalos/hivatali használata a Nagyszőlősi, Munkácsi és Ungvári járásokban elméletben és a gyakorlatban*, pályázati beszámoló, kézirat
- Molnár, J. – Molnár, D. I. (2005): *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében*. KMPSZ Tankönyv- és Taneszköztanácsa, Beregszász
- Pavlenko, A. (2015): Russian-friendly: how Russian became a commodity in Europe and beyond. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*
- Rada (2015): *Zakarpattya Region*. Ukraine Today: Catalog of leading enterprises of Ukraine. [www.rada.com.ua/eng/RegionsPotential/Zakarpattya]
- Sass, E. (2008): Kárpátalja Ukrajna turizmusában betöltött pozíciójának vizsgálata. In: Szónoky Ancsin, G. (szerk.): *Magyarok a Kárpát-medencében: Tudományos nemzetközi konferencia CD-ROM*, Szeged: 465–476.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Kárpátalja társadalma

- Sass, E. (2012): A kárpátaljai falusi turizmus múltja, jelene és jövőképe. In: Aubert, A. – Gyuricza, L. – Huszti, Zs. (szerk.): *A kultúra turizmusa a turizmus kultúrája*. IDResearch Kft. – Publikon, Pécs: 529–549.
- Sass, E. (2016): Kárpátalja fesztiváljainak elemzése internetes megjelenésük alapján. In: Jászberényi, M. – Zátori, A. – Ásványi, K. (szerk.): *Fesztiválturizmus*. Akadémiai Kiadó, Budapest: 368–382.
- Tematikus turistautak Kárpátalján* (Туристические маршруты Закарпаття), Закарпатська Обласная Государственная Администрация
- Ukrajna Nemzeti Atlasza* (2009) [Национальный атлас України Державне науково-виробниче підприємство «Картографія», Київ, 2009]
- URL1: *Tavaly közel 278 ezren látogattak el a munkácsi várba*. 2017.01.04. <http://www.karpatalja.ma/karpatalja/szines/tavaly-kozel-278-ezren-latogattak-el-a-munkacsi-varba/> Utolsó letöltés: 2017.11.26.
- URL2: *Egy millió turista járt idén Kárpátalján*. 2017.09.19. <http://karpathir.com/2017/09/19/egymillio-turista-jart-iden-karpataljan/> Utolsó letöltés: 2017.11.26.
- URL3: Термальні води https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B5%D1%80%D0%BC%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96_%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D0%B8 Utolsó letöltés: 2017.11.28.
- URL4: Термальні джерела в Україні <https://tsikaviy-svit.com/%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BC%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96-%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BB%D0%B0-%D0%B2-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96> Letöltve: 2017.11.29.
- URL5: Москаль: «Протягом 2017-го року на Закарпатті побувало близько 2 мільйонів туристів – це абсолютний рекорд!» <http://www.carpathia.gov.ua/ua/publication/content/16405.htm> Utolsó letöltés: 2018.01.04.
- URL6: Керівні принципи туристичного бренду Закарпаття http://www.carpathia.gov.ua/data/upload/publication/main/ua/14649/brandbook_zakarpattia.pdf Utolsó letöltés: 2018.01.05.
- URL7: Welcome to Zakarpattia Офіційний туристично-інформаційний портал <http://www.transcarpathiatour.com.ua/> Utolsó letöltés: 2018.01.05.
- URL8: Мукачівський замок продовжує бити рекорди <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/2377274-mukacivskij-zamok-prodovzue-biti-rekordi.html> Utolsó letöltés: 2018.01.06.